

LBRIS

We know
books

James V. Schall

**Cultura nu e niciodată
neutră**

Traducerea din limba engleză de
Gheorghe Fedorovici

Galaxia Gutenberg

2024

James V. Schall -: Culture Is Never Neutral

© Communio: International Catholic Review

© 2024 by Editura Galaxia Gutenberg

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SCHALL, JAMES V.

Cultura nu e niciodată neutră/ James V. Schall; trad. din lb. engleză de Gheorghe Fedorovici.

Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2024

ISBN 978-630-337-041-5

I. Fedorovici, Gheorghe (trad.)

2

EDITURA GALAXIA GUTENBERG

435600 Târgu-Lăpuș, str. Florilor nr. 11

Tel.: 0723-377 599, 0733-979 383

E-mail: contact@galaxiagutenberg.ro

CUPRINS

Prefață.....	7
1. Cultura nu e niciodată neutră	11
2. Drepturile omului: „așa-numita” tradiție iudeo-creștină	39
3. Despre eradicarea științifică a răului.....	61
4. Un eveniment care a avut loc cu adevărat: Ratzinger despre rațiune, Revelație și „aventura gândirii”	89
5. Tehnologie și spiritualitate: mai mult decât nimic	117
6. De la „doctrina socială” catolică la „Împărăția lui Hristos pe pământ”	139
7. Limitele legii	167

Chiar și așa, după cum spune Schall, revelația ne avertizează asupra posibilității ca adevărata noastră casă să fie într-adevăr în altă parte. În *Epoca modernă*: „În mod ironic, se dovedește că nu vom înțelege lumea dacă doar lumea este cea pe care căutăm să o înțelegem. [Și] deseori bănuim, în cele mai bune momente ale noastre, că, fiind în această lume, nu suntem făcuți doar pentru ea, oricât de dragă ar părea să ne fie”.

Hadley Arkes,
Director al Institutului James Wilson

1. Cultura nu e niciodată neutră

Ut ager quamvis fertilis sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. (Cicero, *Tusculanae Disputationes*, II, 4). „Așa cum un câmp, chiar dacă este fertil, nu poate rodi dacă nu este cultivat, tot astfel nici spiritul nu poate rodi fără cultură.” – Ioan Paul al II-lea, Cuvânt adresat Universității din Opole.¹

„Care sunt condițiile care au făcut posibilă cooperarea fructuoasă dintre religie și cultură? Pe de o parte, afirmarea revendicărilor spirituale ale religiei în privința transcendentului absolut nu trebuie interpretată ca o negare a valorilor temporale și condiționate istoric ale culturii, iar pe de altă parte formele unei culturi particulare, chiar și atunci când sunt inspirate sau consacrate de un ideal religios, nu trebuie să fie privite ca posedând validitate religioasă universală.” Christopher Dawson, *Religion and Culture*²

„Aristotel însuși poate furniza explicația referitoare la motivul unui astfel de caracter neconvincător (al unei noi culturi în raport cu cea anterioară) când arată că nu trebuie să ne așteptăm să ajungem la concluzii definitive pe baza unor științe subordonate, o categorie în care

putem plasa analizele culturii, atunci când nedeterminarea obiectului nu o permite. Desigur, s-ar putea spune pe bună dreptate că, în cazul culturii naturii umane a lui Isus, care era posedată de Cel care era a doua Persoană divină a Treimii... exista o cultură complet necontaminată de elemente străine.” E. B. F. Midgley, *Scrisoare*, 20 aprilie, 2004.³

I.

Ne-am familiarizat cu termeni precum „multiculturalism”, „relativism cultural”, „cultură aristocratică”, „inculturație”, „cultură democratică”, „cultură de masă”, „diversitate culturală” și chiar „cultură criminală”, „cultură latino” și „cultură corporativă”. La suprafață, deși nu sunt indiferente din punct de vedere filozofic în privința sensului lor, astfel de cuvinte și expresii se străduiesc să aprecieze varietatea modurilor de a fi ale omului, de la mâncare la gândire, de la închinare la vânzarea de mărfuri, de la vorbirea în engleză la vorbirea în chineză, fără a mai pune la socoteală aramaica, sanscrita sau araba.

Mai mult, noțiunea antropologică de culturi vechi și moderne se străduiește în primul rând să descrie, aproape ca pe niște artefacte, modul în care un anumit grup sau rasă a gândit despre lucruri sau a făcut diverse lucruri, de la naștere până la îngropare, de la hoție la cântat. În principiu nu se face nici o încercare de a judeca dacă acest mod de viață era mai bun în vreun fel decât

un alt mod la fel de particular de viață. Într-adevăr, găsim o tendință științifică, analogă preocupării pentru speciile de animale și plante, pentru păstrarea unui mod de viață „cultivat” de dragul acelei vieți, ca și cum ar fi pur și simplu un obiect static și prețios al studiului științific. Acest „eșantion” ar fi amenințat de orice schimbare radicală în expresiile lui culturale sau în moravuri. Obiectele „culturii” sunt blocate astfel în propria lor ordine închisă tocmai pentru că un standard universal este, în principiu, respins. Într-adevăr, „știința” culturală modernă este în mod ironic folosită adesea pentru a împiedica orice schimbare. Vrem ca aborigenii să rămână aborigeni astfel încât să-i putem studia. Orice propunere de „îmbunătățire” este respinsă deoarece aceasta implică un standard prin care noi știm ce anume ar putea însemna ceva „mai bun”.

În toate aceste expresii care conțin cuvântul „cultură”, ceea ce acționează în spatele lor este de obicei noțiunea de „neutralitate culturală”. Aceasta înseamnă că nici o „cultură înaltă”, „adevărată” [right], sau „universală” nu poate fi concepută sau admisă. O „cultură înaltă” ar pune limite diversității culturale și ar pune în discuție încercarea filozofiei dominante de a-și apăra primatul. Orice încercare de a distinge între evreu și neamuri, barbar și grec, primitiv și modern, pe baza lui „mai bun” și „mai rău”, sau chiar în funcție de „bun” și „mai bun”, contravine tezei potrivit căreia nu există o cultură înaltă în care anumite distincții sunt fundamentale pentru înțelegerea binelui uman în sine sub orice formă ar putea apărea.

Din punct de vedere „neutră”, încercarea de a compara culturile este receptată ca un mod de a „impune”, după cum se spune, un set de valori suspecte asupra altui set de valori la fel de suspecte. Ambele seturi de valori sunt îndreptățite [right], se pretinde, din simplul motiv că ele există, indiferent de felul lor. Cuvântul „a impune” l-a înlocuit pe „a convinge”, deoarece, în lumea relativistă, nu există nici o bază pentru ideea de schimbare întemeiată sau comparație riguroasă. Se presupune că nimeni nu poate arăta sau demonstra superioritatea sau caracterul preferabil al unui lucru față de altul. Principiul moral care decurge din această poziție este că toate „culturile” trebuie păstrate în starea lor originală. Nu există nimic într-o cultură care să fie „mai bun” decât ceva dintr-o altă cultură, prin urmare de ce am schimba lucrurile? Standardul universal este că nu există un standard universal, ceea ce reprezintă o mare contradicție culturală. Inutil să spunem, această poziție face ca orice efort „misionar” dedicat „schimbării” sufletelor în bine să fie cel puțin problematic, dacă nu interzis, din perspectivă culturală.

II.

Mai mult, cuvântul „valoare” însuși este un cuvânt filozofic modern lipsit în mod deliberat și metodologic de orice conținut întemeiat în mod real. Urmându-l pe Max Weber, „valoare” înseamnă cam ceea ce vrem noi să însemne. Voința este singurul ei temel. Iar voința ca

voință este goală de conținut. O „valoare” are, după cum se spune, statutul unei „opțiuni”. Nu putem, din acest punct de vedere, stabili sau enunța ferm principii prime sau de bază. Noi putem doar să „optăm” pentru cele care „ne plac”. Niciun „motiv” nu poate fi întrebunțat pe deplin pentru a explica orice opțiune. Epistemologia noastră nu ne permite să cunoaștem lucruri reale sau ordinea lor. „Valoarea” valorii, ca teorie, este că valoarea nu are *nicio* valoare, nici un conținut stabilit.

Această „deschidere” față de toate pozițiile este recomandată ca un mod de a preveni „fanatismul”, cel mai rău dintre relele dintr-o lume neutră din punct de vedere cultural; de aceea, „deschiderea” este necesară deoarece presupune o suspiciune tenace față de ideea de standard. Din această perspectivă, „fanatismul” este văzut în general în orice declarație care susține că există un adevăr obiectiv în lucruri, fie ele umane sau divine. „Deschiderea” permite în schimb ca fiecare să laude „valorile” altora fără a mai asuma efortul de a determina dacă aceste valori sunt într-adevăr demne de laudă potrivit unui standard anume care poate întemeia orice semnificație. Astfel, în opoziția pătimasă a lumii moderne față de „fanatism” se poate observa mai mult decât ceea ce se arată la prima vedere. Problema nu ține de fapt de ceea ce susțin unii „extremiști”, ci este legată de ideea că ceva ar putea fi considerat adevărat. În realitate, problema cu „fanatismul” este astăzi în mare măsură o problemă legată de adevăr: nu putem vorbi despre adevăr ca și cum acesta implică un standard. Alternativa este pur și simplu a nega faptul că orice adevăr,

oricum este susținut, este posibil. În aceasta constă în linii mari îngrijorarea legată de „fanatism”: în teama că adevărul este posibil în virtutea unei afirmații valide și argumentate.

Fără îndoială, astfel de opinii despre cultură și valori sunt ele însele propoziții filozofice care au nevoie de o verificare atentă. O origine a „neutralității valorii” se găsește la Rousseau, a cărui „voință generală” activă este concepută în mod deliberat pentru a evita orice confruntare cu vreun standard general. Leo Strauss a pus problema corect: „Voința generală, voința imanentă din societăți de un anumit fel, înlocuiește dreptul natural transcendent... Dificultatea în care ne conduce Rousseau se află la un nivel mai profund. Dacă ultimul criteriu al dreptății devine voința generală, adică voința unei societăți libere, canibalismul este la fel de just ca opusul lui. Fiecare instituție venerată de o gândire simplă [folk-mind] trebuie considerată sacră.”⁴ Astăzi, însă, nu întâlnim doar „minți simple” care practică „canibalismul” în ceea ce privește „valoarea” vieții umane. Astfel de practici, în formele lor recente, mai „s sofisticate”, sunt mai degrabă avansate de oameni de știință și intelectuali decât de vânătorii de capete din zilele noastre, presupunând că ar mai exista așa ceva.

Într-adevăr, întrucât în acest mediu „deschis” viața umană însăși nu este decât o altă „valoare” – iar o „valoare” este ceea ce spunem noi că este – atunci, prin principiul „neutralității valorii” rezultă că nu avem niciun standard prin care putem judeca dacă canibalismul, avortul, experimentele pe oameni sau orice altceva

constituie ceva corect sau greșit câtă vreme acest lucru este aprobat sau promovat de „voința generală”. Orice decide instanța de judecată sau legiuitorul „devine” lege, chiar și avortul prin naștere parțială, adică un lucru mai rău chiar și decât canibalismul. „Dreptul natural transcendent” este înlocuit de capricioasa „voință generală”. Prin acest criteriu, o societate care practică canibalismul – pentru hrană sau în numele unor obiceiuri – este din punct de vedere moral o societate mai bună decât una care practică avortul pe scară largă sau eutanasia din comoditate. În acest sens, modernul și primitivul se deosebesc doar printr-o chestiune de gust – canibalul folosește corpul uman pentru hrană, cultura modernă, atunci când folosește într-o măsură oarecare corpul uman, întrebuințează corpul fătului pentru produse cosmetice și ca piese de schimb. Pentru a ne justifica poziția, considerăm că avem un „drept” – un alt cuvânt bazat pe voință, specific gândirii moderne – de a ne corecta propriile „greșeli” prin eliminarea consecințelor acestora, de parcă singurul lucru care ar conta sunt intențiile și nu acțiunile noastre întreprinse în cadrul unei realități obiective.

III.

În cartea ei despre noțiunea de cultură utilizată în *Gaudium et spes*, documentul Conciliului Vatican II care a căutat să deschidă Biserica spre „drepturi” și „valori” ale „culturii” moderne, Tracey Rowland a scris:

„În gândirea post-conciliară se află mai multe antiteze: între accentul pus pe «autonomia culturii», un concept susținut în paragraful 59 din *Gaudium et spes* (dar nedefinit și interpretat în mod variat) și ideea că nici un tărâm a culturii nu este cu adevărat neutru în relație cu teologia sau complet autonom față de oricare altul; între o susținere necritică a culturii de masă... și ideea că o cultură de masă este toxică pentru virtute și potrivnică harului; între o concepție care vede liturghia întruchipând esteticul și normele lingvistice ale lumii seculare și o concepție a liturghiei ca ceva care transcende în mod necesar lumescul; între promovarea tradiției iluministe în numele «realizărilor magnifice» și o critică a tradițiilor iluministe ca «fragmente dezarticulate» sau «mutații» ori «reconstrucții eretice» sau «parodii seculare» ale sintezei teiste clasice.”⁵

Evident, miza este mare dacă presupunem că o cultură este lipsită de obiceiuri sau tradiții, fără instituții formate care militează împotriva unei filozofii universale sau a unei religii bazate pe adevărul lucrurilor. Ne aflăm de asemenea într-o situație complicată și dacă postulăm că nu există o cultură universală, ci doar o serie de moduri de viață relativ închise, fără ca vreunul din aceste moduri de viață să aibă o „valoare” mai mare sau mai mică decât altul.

Mizând pe neutralitatea teoretică a culturii moderne față de elementele esențiale ale catolicismului, cei care au redactat *Gaudium et spes* au fost destul de nepregătiți pentru ușurința cu care cultura modernă putea ea însăși să modifice și să submineze orice acceptare argumentată

a lucrurilor provenite dintr-o sursă transcendentă. Fără a indica nimic specific „eretice” în *Gaudium et spes*, se poate totuși afirma că documentul nu a reușit să înțeleagă multe dintre problemele aflate în desfășurare în cultura modernă. Acest eșec reprezintă o neputință intelectuală și teologică de a judeca ceea ce se întâmplă în lume. Urmarea acestei neputințe a fost o rană auto-provocată. Cu siguranță s-a dovedit a fi ceva la fel de dăunător pentru misiunea Bisericii precum problemele asociate în prezent cu celebra controversă privitoare la riturile chinezești din secolul al XVII-lea [este vorba despre disputa dintre misionarii iezuiți și cei dominicanii cu privire la caracterul religios al unor rituri confucianiste, iezuiții susținând că ele sunt seculare în timp ce dominicanii le considerau religioase și, prin urmare, incompatibile cu credința creștină. După ce inițial Congregația pentru Răspândirea Credinței le-a dat dreptate dominicanilor, ulterior a revenit asupra deciziei, susținându-i pe iezuiți, poziție reconfirmată la Conciliul Vatican II. (N. tr)]. Episodul servește ca un memento constant al faptului că Biserica are nevoie și de calitatea intelectului propriilor ei episcopi, teologi și filozofi.

IV.

La începutul acestor reflecții, am citat trei observații despre cultură care vor servi pentru a indica direcția în care vreau să merg în înțelegerea relației culturii cu acele principii și scopuri transcendente care ar trebui să fie

prezente în toate culturile particulare, fără ca, în același timp, să resping total validitatea oricărei particularități date în care principiile universale trebuie să apară. Având în vedere aceste lucruri, nu ignor posibilitatea, afirmată de Edmund Burke, ca în virtutea obiceiului și a unei înțelepciuni practice, chiar legi sau practici care sunt obiectiv greșite în expresia lor, pot fi transformate în așa fel încât funcționarea lor practică a modificat sau eliminat problema legată de afirmația lor inițială eronată.

Opusul acestui fenomen este de asemenea adevărat. Declarații și legi care sunt formulate cu un respect normal față de transcendență, mă gândesc aici la Declarația de Independență, pot fi interpretate în așa fel încât să justifice tocmai contrariul a ceea ce se urmărea prin acele declarații și legi. „Dreptul” la viață a ajuns să includă uciderea celor nevinovați. „Drepturile” la egalitate și libertate sunt folosite pentru a distruge orice standard obiectiv. „Fără o religie vie o cultură piere și se dezintegrează asemenea trupului uman când este părăsit de suflet”, scria E. I. Watkin în 1932.⁶ Argumentul lui Rowland este că o religie nu poate salva o cultură dacă religia insistă să vorbească în acei termeni care, atunci când sunt înțeleși în sensul cultural care le este propriu, subminează în plus capacitatea religiei de a se înțelege pe sine ca distinctă de aberațiile culturii. Apelul religios constant la „drepturi” și „valori” a avut efectul general al preluării interpretărilor relativiste moderne a acestor noțiuni în discursul religios.⁷ Rezultatul este că, din cauza acordării noastre la modul modern de înțelegere, nu

mai auzim mesajul transcendent al „drepturilor” și „valorilor”, chiar dacă acesta poate să fie prezent în intenție sau în sensul lor original.

Primul dintre cele trei citate este luat din lucrarea lui Cicero, *Conversațiile de la Tusculum* (*Tusculanae Disputationes*). Scrierea conține cea mai faimoasă explicație clasică a culturii umane. Fie și numai pentru a sublinia modul în care cultura include traducerea corectă a cuvintelor dintr-o limbă în alta, citez în mod deliberat pasajul lui Cicero dintr-o cuvântare pe care Ioan Paul al II-lea a susținut-o înaintea unui grup de academicieni polonezi aflați în vizită. Cuvântarea originală a fost în poloneză, deși Cicero a fost citat în latină. În ce ne privește, dispunem de o traducere în engleză în *L'Osservatore Romano* fie din latină, fie dintr-o traducere poloneză a pasajului în latină.

Se știe că noțiunea originală de cultură presupunea cultivarea unui câmp – agricultură. O bucată de pământ, chiar dacă este foarte fertil, nu ar putea produce pe măsura calității lui decât dacă a fost corect cultivat. Atât omul, cât și natura, se pare, au fost concepuți pentru a se împlini prin cunoaștere umană și muncă activă. După cum s-a descoperit, prin inițiativa omului natura putea fi îmbunătățită mai repede sau mai lent. Desigur, această „îmbunătățire” presupune principiul din Cartea Facerii potrivit căruia cosmosul este creat pentru om ca și cum scopul cosmosului ar fi orientat spre scopul omului. Perspectivele ecologice contemporane pentru care orice abatere cauzată de om de la starea naturală a pământului este greșită se bazează evident pe o altă